

איוב, מסע 1:

בעיית הגמול במקרא ובספר איוב

סיפור המסע

שם המסע: השאלה – בעיית הגמול במקרא ובספר איוב

קהל יעד: תלמידי י"ב הניגשים לבגרות בתנ"ך מוגברת (5 יח"ל). המסע הוא הראשון מבין שלוש המסעות המקיפים את יחידת הגבר השלישית (והאחרונה).

החומר הנלמד במסע זה:

1. שמות ל"ד – י"ג מידות הרחמים;
2. דברים י"א – "והיה אם שמוע";
3. תהילים ע"ג, א-טז;
4. איוב א'-ב'.

הרעיון הגדול: מותר וראוי לנסות ולהבין כיצד מנהיג ה' את עולמו

אורך המסע: 4 שיעורים

תחנות עיקריות:

- פתיחה: הצגת שאלת הגמול + לימוד תהילים ע"ג (חציו הראשון של המזמור) (שיעור 1)
- מטלת חקר בלמידה עצמית: שמות ל"ד, דברים י"א (שיעור 1)
- למידה עצמית: איוב א'-ב' (שיעור 1)
- שיעור (צפייה בשיעור המוקלט או שהמורה יעביר שיעור דומה באופן עצמאי): סיפורו של איוב (שיעור 1)
- יישום – כתיבת מכתבים הנוגעים בסיפור (שיעור 1)

אקלים הלמידה – למידה אישית מקוונת. המסע יכול שיעור פרונטלי אחד. המורה יכול לבחור האם להנחות את תלמידיו לצפות בשיעור המוקלט שמופיע בתחנה עצמה, או להעביר אותו בעצמו.

ערכים – מתן מקום לשאלות באמונה; היכרות עם דמותו של אלי ויזל.

דרכי למידה – משימת חקר, צפייה בסרטונים, קריאת טקסטים ספרותיים קצרים, כתיבת מכתבים, התבוננות עצמית רפלקטיבית.

מיומנויות –

- כתיבת מכתב
- קריאה ספרותית בסיפורי מקרא

יוצר המסע – הרב אבינועם ביר, רכז התנ"ך בישיבה התיכונית בלבב שלם שבירוחם

להסתקרן

האזינו לשיר הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=mwjAsOnoYiA>

שיר זה, שנכתב בהשראת ההגדה של פסח, מתאר את גורלם של ארבעה אחים.

- מה עלה בגורלם של שלושת האחים הראשונים (החכם, התם והרשע)?
- האם גורל זה נראה לכם הגיוני וצפוי, לאור האופי שלהם?
- האם גם במציאות שסביבכם אתם רואים היגיון מעין זה?

ושאלה למחשבה:

- מה עמדתה של המשוררת ביחס לאי הידיעה לשאול?
- ועל אילו נושאים לדעתכם אסור, לדעתה של המשוררת, לשאול יותר מדי?

פתיחה: מדוע דרך רשעים צלחה?

שורת המסעות שבפתחה עומדים אנו עתה תוקדש ליחידה השלישית (והאחרונה) מבין שלוש יחידות ההגבר שנועדו לתלמידים הניגשים לבגרות בתנ"ך ברמת חמש יחידות. נושאה של היחידה הוא שאלת הגמול במקרא.

גמול הוא התמורה שהאדם מקבל עבור מעשיו.

בשפת היומיום, כשאנו מדברים על שכר, אנו מתכוונים בדרך כלל למשהו טוב שניתן לאדם עבור שירות שהוא עשה, בין אם זו משכורת הניתנת לו עבור ביצוע עבודה, או פרס שניתן לו עבור מעשה טוב שנעשה בהתנדבות. אבל כאשר אנו אומרים שמישהו "יקבל כגמולו", אנו מתכוונים לכך שהוא יענש על מעשה רע שהוא עשה.

הגמול, אם כן, עומד בהתאמה לאופי המעשה. כאשר האדם פעל כשורה הגמול הניתן לו יהיה דבר טוב (שכר), וכאשר הוא פעל שלא כשורה גמולו יהיה רע (עונש).

ההנחה שישנו קשר בין מעשיו של האדם לבין הגורל הצפוי לו עומדת בבסיס החברה האנושית. כל מערכות החוקים בעולם קובעות עונשים על עבירות ופשעים, וגמול להולכים בתלם (שלרוב הוא החופש לחיות בשלווה תחת חסותו המגוננת של החוק). כל מערכות המוסר פועלות כך – האדם הנוהג כראוי יזכה להערכת החברה ואילו האדם הפורץ את גבולות המוסר יוקע וינודה ממנה. וכן הוא ביחס למערכות החינוך, שבהן התלמידים הטובים מקבלים שכר (בציונים, במילה טובה ובהערכת החברה) ואילו התלמידים פורקי העול והסוררים מקבלים עונשים.

הציפייה האנושית הבסיסית היא שהקשר שבין מעשי האדם לגורלו ישרור גם באופן שבו א-לוהים מנהיג את העולם: יעניש את החוטאים וישלם שכר לצדיקים. ואכן, הנחה זו מבוטאת במקומות רבים גם בתנ"ך.

אבל ישנו קושי אחד מרכזי מאוד על הנחה זו: בעוד שבמדינה מתוקנת ניתן לראות כי הפושעים נשלחים לכלא ובבית ספר נורמטיבי רואים כי התלמידים שמשקיעים אכן זוכים להצלחה – אזי בעולם שסביבנו לא תמיד ניכר לעין שהצדיקים שרויים בטוב ואילו הרשעים סובלים. והרבה פעמים נראה אפילו שהמצב הפוך לגמרי: הצדיקים הם שסובלים ואילו הרשעים משגשגים.

כיצד ניתן ליישב סתירה זו שבין ההנחה ההגיונית (שאף מובטחת בתורה), שלפיה ה' גומל לאיש כפרי מעלליו, לבין המציאות הנראית לעין שלכאורה סותרת הנחה זו?

ובמילים אחרות: למה צדיקים סובלים?

או בלשונו של ירמיהו: "מדוע דרך רשעים צלחה?"

בשאלה זו עוסקת היחידה שנלמד כעת.

מפת המסע – מאין ולאין?

עיקרה של היחידה העומדת במרכז שורת המסעות הקרובה יוקדש ללימוד ספר איוב. זאת מפני שזהו הספר המקראי היחיד המוקדש כולו לדיון בשאלה זו (וגם בלי קשר – כבר הגיע הזמן שתכירו אותו).

במסע הנוכחי נעבור בכמה תחנות.

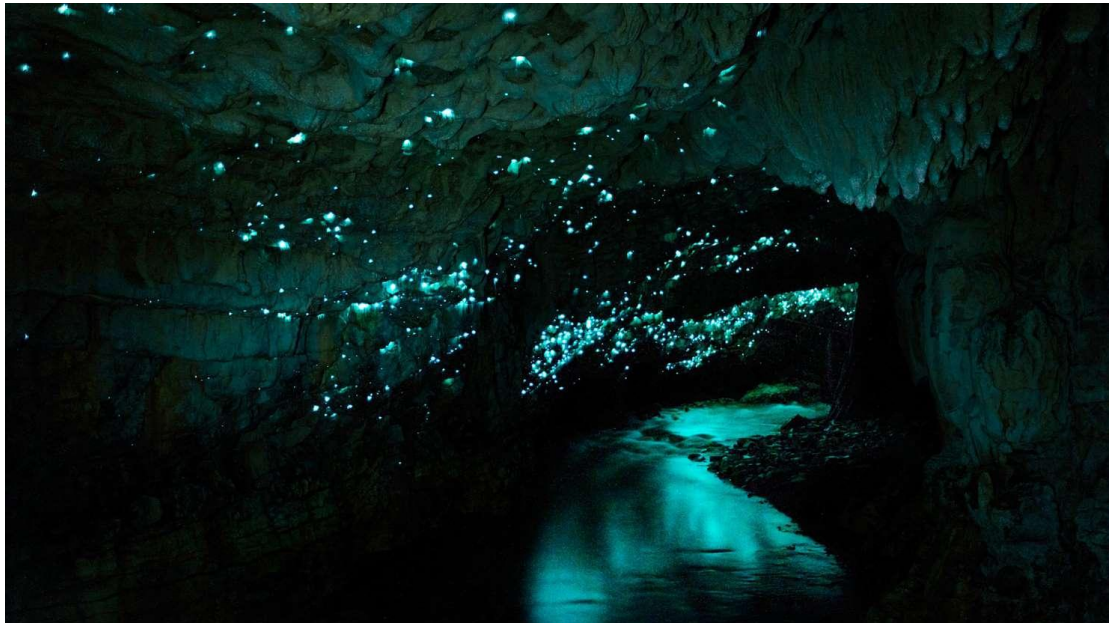
תחילה נחدد את שאלת הגמול שאותה הצגנו בפתיחה באמצעות לימוד תהיותיו של אסף, כפי שהוא תיעד אותן במזמור ע"ג בתהילים.

לאחר מכן נפגוש שני הסברים לאופן הנהגת ה' את העולם המופיעים בחומש, שלכאורה אמורים להשיב לטענותיו: נראה כיצד בספר שמות (פרק ל"ד) אנו שומעים על הנהגת העולם המבוססת על י"ג מידות של רחמים ואילו בחומש דברים (פרק י"א) אנו שומעים כי תיאורי הנהגת ה' שבתורה מדברים לא פעם במישור הלאומי הכללי ולא במישור האישי הפרטי.

משם נעבור למפגש עם ספר איוב. תחילה נלמד את שני פרקיו הראשונים – באמצעות קריאה בהם ובאמצעות שמיעת שיעור על המבנה הספרותי שלהם. לאחר מכן, וכפעולת סיכום, נבחן האם התשובות שפגשנו בתחילת המסע (כמו בחומש או בתהילים) אכן מיישבות את השאלות העולות מתחילת ספר איוב.

בתום המסע (וסליחה על הקלקלן (=המונח העברי התיקני ל"ספווילר")), ניוותר עם יותר שאלות מתשובות, כאשר נראה שאין בכוח ההסברים שראינו בחומש כדי להסביר את גורלו של איוב. אך יחד עם זאת נראה כי לעצם שאילת השאלות וחיפוש התשובות להן יש מקום חשוב והן השלב הראשון למציאת התשובה.

הדרך במסע זה תתפתל בין תהומות עמוקים ומערות אפלות של שאלות כבדות משקל והררים גבוהים ותלולים של תשובות אפשריות להן. אך האם נרתע מכך? וודאי שלא.
אז שנצא לדרך?

לשאל: שאלותיו של אסף (תהילים ע"ג)

במזמור ע"ג בתהלים אנו שומעים סיפור יוצא דופן, שבו מחבר המזמור מספר על שאלות קשות באמונה שאחזו בו ועל המקום שאליו כמעט והן הביאו אותו. בתחנה זו במסענו נלמד את חציו הראשון של המזמור, שבו מציג המשורר את אותם הקשיים ואת לבטיו.

קודם שניגש לקריאת פסוקי המזמור נקדים ונאמר שיש בו מילים לא קלות, ובין הפרשנים יש מחלוקת כיצד יש להבין פסוקים רבים שבו. בלימוד שלנו נציע בו דרך קריאה אחת שתשולב בתוך הפסוקים עצמם.

מומלץ לכם קודם לקרוא רק את הפסוק (בלי ההסבר שלו) ולראות מה אתם מבינים ממנו. ורק בשלב השני לקרוא את ההסבר ולראות האם הייתם בכיוון.

[הערה חשובה למורה:]

לדעת חלק מהפרשנים ישנה טעות העתקה, החוזרת במזמור זה פעמיים, אשר נכנסה לנוסח התנ"כים המודפסים. הטעות היא שבמהלך העתקת המזמור שתי מילים סמוכות הוצמדו והפכו למילה אחת. בפסוק א המילים "לישר אל" הפכו למילה "ישראל", ואילו בפסוק ד המילים "למו תם" הפכו למילה "למותם". לפי ההקשר של המזמור ולפי התקבולת טענתם של הפרשנים הללו מסתברת מאוד, ובהסבר המזמור שלמטה הלכנו בעקבות פרשנים אלו. עם זאת, המורה צריך לבחור האם הוא מעדיף

ללמד באופן זה, או להיצמד לנוסח המודפס (שהוא זה שגם היה בפני רוב הפרשנים), ולערוך את הנאמר למטה בהתאם לבחירתו.

אפשר לנקוט בדרך ביניים, להעמיד בפני התלמידים את שני הנוסחים ולנצל הזדמנות זו כדי לדון בסוגיית שיבושים קלים בנוסח המקרא.

למורה הבוחר בדרך זו (וגם למורים הרואים בעייתיות עקרונית בקו הפרשני שנקט בתחנה זו) מומלץ לעיין בספרו של הרב אמנון בזק "עד היום הזה", בפרק העוסק בנוסח המקרא ובשיבושים מסויימים שחלו בו, בעמ' 183–243].

וכה מספר לנו אסף:

(א) מזמור לאסף: אך טוב ליִשְׁרָאֵל / אֱלֹהִים [טוב] לְבָרִי לְבָב. [אלוהים טוב לישראל / ולקיי הלב] (ב) וְאֲנִי כַמַּעַט נָטִיף רִגְלִי / כְּאִין שִׁפְכוּ אֲשָׁרִי. [אני עצמי כמעט שרגלי נטו (מדרך הישר ומאמונה זו) / כמעט שצעדי טטו. (ולמה?)] (ג) כִּי קָנַאתִי בַהֲוֹלָלִים / שְׁלוֹם רְשָׁעִים אֶרְאֶה. [מפני שקנאתי בנהנתנים / כשראיתי את השלום שיש לרשעים] (ד) כִּי אֵין חֲרָצְבוֹת לְמוֹ / תָם וּבְרִיא אֹלָם. [כי אין להם ייסורים / הכוח שלהם (=אולם) שלם וחזק] (ה) בְּעַמַל אֲנוֹשׁ אֵינָמוּ / וְעַם אָדָם לֹא יִנְגְעוּ. [הסבל האנושי לא פוקד אותם / הם לא יפגעו כמו יתר בני האדם]. (ו) לָכֵן עֲנַקְתָּמוּ גְאוּהַ / יֶעֱטֹף-שִׁית חֲמָס לְמוֹ. [בגלל זה (שאין להם צרות) הם עונדים מחרוזת של גאוה / ומתעטפים במעיל גזול] (ז) יֵצֵא מִחֶלֶב עֵינָמוּ / עֶבְרוּ מִשְׁפָּזֹת לְבָב. [עיניהם בולטות מרוב שומן (שפע) / הטוב שיש להם גדול מכל מה שהם חמדו בלבבם]. (ח) יִמְיָקוּ וְיִדְבְּרוּ בְרָעַ / עֲשָׂק מִמָּרוֹם יִדְבְּרוּ. [ילעגו וידברו רעה / מדברים בגאוה על מעשי העושה (גניבה) שלהם] (ט) שִׁתְּנוּ בְּשָׂמִים פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּהְלַךְ בְּאַרְצָךְ. [מדברים בפייהם (דברים רעים) על השמים (א-לוהים) / ולשונם מדברת על בני האדם שבארץ] (י) לָכֵן יֵשׁוּב עִמּוֹ הָלֵם / וּמִי מֵלֵא יִמְצֹו לְמוֹ. [בגלל זה (הצלחת הרשעים) העם הולך אחריהם / ושותה את דבריהם בהשתוקקות] (יא) וְאָמְרוּ: אֵיכָה יָדַע אֵל? / וְיֵשׁ דְּעָה בְּעֵלְיוֹן? [ואומר (העם הטועה): איך (נאמין) שאל יודע (משגיח)? שיש לו יכולת הבחנה?] (יב) הִנֵּה אֵלֶה רְשָׁעִים / וְשִׁלְוֵי עוֹלָם הַשְּׂגוּ חֵיל. [שהרי הרשעים הללו / יש להם שלווה תמידית והמון כוח] (יג) אֵךְ רִיק זִכְרִיתִי לְבָבִי וְאַרְחֵץ בְּנִקְיוֹן כְּפִי. [לשווא טיהרתי את ליבי / ושמרתי את ידי נקיון (מחטא)] (יד) וְאֵהִי נְגוּעַ כָּל הַיּוֹם וְתוֹכַחְתִּי לְבָקָרִים. [שבניגוד לרשעים אני] סובל מצרות כל הימים / וכל בוקר יש לו ייסורים] (טו) אִם אֶמְרָתִי אֶסְפְּרָה כְּמוֹ / הִנֵּה דוֹר בְּנֵיךְ בְּגִדְתִּי. [אם אנהג כמותם / הייתי בוגד בכל החינוך שלי (ומהווה דוגמה רעה לצעירים)] (טז) וְאַחַשְׁבָּה לְדַעַת זֹאת עֲמַל הוּא בְּעֵינֵי. [אז החלטתי להבין עניין זה לעומק / ומדובר בעבודה קשה לדעתי]

ענו על שאלות אלו כדי לוודא שהבנתם את המזמור:

- עם איזו הנחת מוצא (או מסקנה) יוצא המשורר (פסוק א)?
- איזה מעשה הוא כמעט ועשה בעקבות הלבטים האמוניים שהיו לו?
- מה גרם לשאלות האמוניות שלו? איך הוא מסביר אותן?
- כיצד נראים הרשעים בסביבתו של אסף? כיצד הם מתנהגים? מה מצבם הכלכלי והחברתי?
- איך האנשים שמסביב לאסף מתייחסים אל האנשים הרשעים? מה גורם ליחס זה?
- מה מנע ממנו להתנהג כמו הרשעים גם כן? מה הוא החליט לעשות בסופו של דבר?

ומכאן לעולם שלנו...

- האם אתם מכירים מהעולם שלנו מקרים דומים? (ברמה האישית או הלאומית)
- האם אתם מכירים אנשים שעזבו את האמונה והדת מסיבות הדומות לאלו שכמעט והביאו את אסף לעזוב אותה?

כעת נקרא קטע שכתב אלי ויזל. הקטע לקוח מספרו "הלילה" (עמ' 71), ספר המתאר את קורותיו בשואה. הקטע מתאר אירוע שאירע באושוויץ:

יום אחד בשובנו מן העבודה, ראינו שלושה גרדומים מזדקרים מעל מגרש המפקדים. שלושה עורבים שחורים, מפקד. מסביבנו אנשי ס.ס. נשקם מכוון אלינו, כמנהג. שלושת הנידונים למוות וידיהם כבולות וביניהם ה"פיפל" הקטן, המלאך נוגה העיניים. אנשי ה.ס.ס. נראו טרודים מתמיד, חסרי מנוחה. לתלות ילד קטן, לעיני אלפי צופים, אין זה עניין של מה בכך.

מפקד המחנה קרא את גזר הדין. עיני הכל ננעצו בילד. הוא היה חיוור, שקט למראה כוסס את ציפורניו. צל הגרדום כיסה אותו. הלאגר-קאפו סירב הפעם לשמש כתליין. שלושה אנשי ס.ס. מילאו את מקומו. שלשות הנידונים למוות עלו יחדיו על כיסאותיהם. עניבות החנק הושמו על צוואריהם בבת אחת.

"יחי החופש!" זעקו שני המבוגרים. הנער שתק

"היכן אלוהים, היכן הוא?" שמעתי קול מאחורי גבי.
מפקד המחנה נתן אות ושלושת הכיסאות סולקו. דממת מוות ברחבי המחנה. באופק שקעה השמש.

"הסירו הכובעים!" שאג מפקד המחנה. קולו היה צרוד ואנחנו, אנחנו בכינו.
"חבשו הכובעים!"

אחר החלה התהלוכה. שני המבוגרים חדלו לחיות. לשונם נשתרבה, תופחת ומכחילה. אך החבל השלישי לא נדם עדיין. מחמת משקלו הזעיר המשיך הנער לפרפר... למעלה מחצי שעה נאבק גופו בין החיים לבין המוות, גוסס לעינינו, ואנו נאלצנו להביט בפניו. כאשר עברתי לידו היה עדיין חי, לשונו עודה מאודמת, עיניו לא כבויות.

מאחורי גבי שמעתי שנית את קולו של האיש: "היכן, אפוא, אלוהים?"
וחשתי בתוכי קול עולה ומשיב: "היכן הוא? הנהו – הוא תלוי כאן, על הגרדום הזה..."

- איזו שאלה שומע אלי ויזל מאחורי גבו, בשעה שהם מתבוננים בהוצאה להורג של ילד קטן?
- בהתחשב בתקופה ובמקום שבו שאלה זו נשאלה, איזו משמעות כוללת יותר היא יכולה לקבל?
- איזה תשובה אפשרית לשאלה שומע אלי ויזל מתוך תוכו?
- האם תוכלו להצביע על דמיון בין מחשבותיו של אלי ויזל למחשבותיו של אסף המשורר?

כעת נקרא קטע נוסף שכתב אלי ויזל:

לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח אֶת הַלֵּילָה הַזֶּה, הַלֵּילָה הָרִאשׁוֹן בַּמַּחֲנֶה,
שֶׁהִפְךָ אֶת חַיֵּי לַלֵּילָה אַרוֹךְ וְנִעוּל עַל שִׁבְעָה מְנַעוּלִים.
לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח אֶת פְּנֵיהֶם הַקְּטָנוֹת שֶׁל הַיְלָדִים

שגופם היה ללפיד בוער תחת שמים מְהַרְיָשִׁים;
לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח אֶת דּוֹמֵיית הַלַּיְלָה שֶׁגָּזְלָה מִמֶּנִּי לְנַצֵּחַ אֶת הַתְּשׁוּקָה לַחַיּוֹת.
לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח אֶת הַרְגָעִים הַלְלוּ שֶׁרָצְחוּ אֶת אֱלוֹהֵי וְאֶת נִשְׁמָתִי,
אֶת חִלּוּמוֹתַי שֶׁהָיוּ לְמַדְבַּר שְׂמֵמָה.
לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח זֹאת,
לֹא גַם אֶהְיֶה נִידוֹן לַחַיִּים אֲרוּכִים כְּחַיֵּי אֱלוֹהִים בַּעֲצָמוֹ.
לְעוֹלָם!

- למה מדמה אלי ויזל את חייו לאחר אותו "לילה ארוך"?
- מדוע לדעתכם אלי ויזל בחר לקרוא לספרו, שבו הוא מתאר את חוויותיו בתקופת השואה, בשם "הלילה"?
- מה עשתה דומיית הלילה לאמונתו של אלי ויזל? מה לדעתכם מסמלת הדממה הזו?
- לאור סיום הקטע, האדם לדעתכם אלי ויזל מאמין באלהים? ואם כן, כיצד זה מסתדר עם הירצחו?
- נסו לדמיין, אם אתם הייתם נוכחים באותה סיטואציה: מה הייתם מרגישים? האם הייתם מזדהים עם אלי ויזל?

ראוי לדעת: לאחר השואה, אלי ויזל הקדיש את חייו לפעול למען הנצחת מורשת השואה וקידום זכויות האדם, ובשנת 1986 הוא אף קיבל פרס נובל לשלום על כך. בארצות רבות הוא נחשב לדובר המפורסם ביותר בנושא זה והוא אחד מהיהודים המשפיעים ביותר בעולם האינטלקטואלי של המאה העשרים.

מאוד מומלץ לכם לקרוא מעט על דמותו באינטרנט או לצפות באחד מהסרטונים הבאים:

<https://www.youtube.com/watch?v=Qry0yUoCvAU>

https://www.youtube.com/watch?v=okOlibAw_H4

https://www.youtube.com/watch?v=7W0_1yU5SPs

בתחנה זו פגשנו שני אנשים שאמונתם התערערה עמוקות כתוצאה מהחוויה הקיומית שלהם. ראינו כיצד אסף המשורר מעיד שמסביבו הרשעים משגשגים ומוסיפים לחטוא, בעוד שהוא עצמו, המקפיד לשמור על נקיין כפיים, סובל מצרות רבות וייסורים.

בדומה לאסף, ראינו כיצד גם אמונתו של אלי ויזל מתערערת כתוצאה מחוויותיו האימות בשואה ומהמראות הנוראיים שהוא ראה שם.

שני אנשים אלו פגשו במציאות הכאובה של "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו". מפגש זה משפיע על העולם האמוני ותובע בירור עמוק – כיצד נוכל ליישב מציאות זו עם אמונתנו?

שאלה זו תמשיך להעסיק אותנו בלימוד היחידה כולה – יחידת הגמול.

לחקור: תורת הגמול בתורה

בתחנה הקודמת עסקנו בשאלות הקשות שעלולות לעלות מתוך התבוננות בעולם. לא פעם הרשעים מצליחים ודווקא האנשים הצדיקים סובלים, דבר המעלה את השאלה מדוע אלוהים לא עושה כאן דין וצדק.

בתורה עצמה נוכל למצוא מספר תשובות אפשריות לקשיים מעין אלו. בתחנה זו נלמד שתי תשובות מעין אלו.

1. אלוהים מנהיג את העולם במידות הרחמים

לאחר חטא העגל ושבירת הלוחות פונה משה אל ה' ומבקש ממנו להבין באיזו דרך מנהיג ה' את עולמו:

"אם נא מצאתי חן בעיניך,
הודעני נא את דרךך"

כתשובה לבקשה זו, ה' מצווה אותו לפסול לוחות שניים ולעלות שוב להר סיני. ולאחר שמשה עושה כן מתגלה אליו ה' בענן ומודיע לו כיצד הוא מנהיג את עולמו:

ויאמר ה' אל משה:
פסל לך שני לוחות אבנים כראשנים
וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשנים אשר שברת.
והיה נכון לבקור, ועלית בבקור אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר.
ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא.
ויפסל שני לוחות אבנים כראשנים וישכם משה בבקור ויעל אל הר סיני כאשר צוה ה' אתו
ויקח בידו שני לוחות אבנים.
ויירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה'.
ויעבר ה' על פניו ויקרא:
ה' ה', אל רחום וחנון,
ארך אפים, ורב חסד ואמת.
נצר חסד לאלפים,
נשא עון ופשע וחסאה.
ונקה לא ינקה.
פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים.

רובנו מכירים את רשימת מידות הרחמים של ה' מהסליחות ומהסידור.
 כעת ננסה לעיין בהן מעט.

- נסו להסביר מידות אלו במילים שלכם וממה שאתם מבינים – באילו אופנים מנהיג ה' את העולם?
- מה ההבדל בין המידות המופיעו בתחילת הרשימה (רחום וחנון, ארך אפים, ורב חסד ואמת. נצר חסד לאלפים, נשא עון ופשע וחסאה) לבין שתי המידות החותמות אותה (נקה לא ינקה. פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים)?
- יש מפרשים שרואים במילה "ינקה" את שמה של המידה האחרונה – שה' מנקה את הפשעים. מה דעתכם על פירוש זה? האם הוא הולם את פשט הכתוב?

ישנן שיטות שונות בפרשנים כיצד למנות י"ג מידות שונות מתוך הנאמר בפסוקים, ומה המשמעות המדויקת של כל מידה ומידה. צפו בסרטון הבא שמסביר בצורה יפה את אחת מהשיטות העיקריות לחלוקת י"ג המידות ואף מסביר מה מייחד כל אחת מהן:

<https://www.youtube.com/watch?v=XSWWd7FxEWY>

להרחבה אתם מוזמנים לקרוא גם את הסבריו של רש"י למידות הרחמים:

ה' ה' - היא מידת הרחמים. אחת קודם שיחטא ואף היא לאחר שיחטא וישוב.
 אל - אף זו מידת רחמים...

ארך אפים - מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע, שמא יעשה תשובה.
 ורב חסד - לצריכי חסד, שאין להם זכויות כל כך.

ואמת - לשלם שכר טוב לעושי רצונו.

נוצר חסד - שאדם עושה לפניו. לאלפים – לשני אלפים דורות.

ועון ופשע - עוונות אלו הזדונות, פשעים אלו המרדדים שאדם עושה להכעיס.

ונקה לא ינקה – לפי פשוטו משמע, שאינו מוותר על העוון לגמרי, אלא נפרע מעט מעט. ורבותינו דרשו: 'מנקה הוא לשבים, ואינו מנקה לשאינם שבים'.

פוקד עון אבות על בנים - כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם. שכבר פירש במקום אחר "לשנאי".

על רבעים - דור רביעי; נמצאת מידה טובה מרובה ממידת פורענות אחת לחמש מאות, שבמידה טובה הוא אומר: נוצר חסד לאלפים.

על שיטות חלוקה נוספות תוכלו לקרוא בערך "ג מידות" שבויקיפדיה:

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%99%22%D7%92_%D7%9E%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA

ממידות ההנהגה שמציג ה' לפני משה עולה תמונה ברורה: מידות הרחמים והחסד של ה' רבות וגדולות לעין ערוך על מידות הדין והענישה שלו.

- חישובו: האם הדברים מזכירים לכם את ספר יונה שלמדתם בשנה שעברה? מדוע?
- האם לדעתכם עיקרון זה, ולפיו ה' מנהיג את עולמו בחסד ומשום כך הוא מוחל לחוטאים, עונה על הקושי שהעלה ירמיהו ששאל "מדוע דרךך רשעים צלחה?"
- האם מצד שני הוא מסביר מדוע צדיקים סובלים? פרטו.
- האם יש מידה או מידות שיש לכם הסתייגות מהן? שתסרבו לאמץ כדרך חיים בעבורכם? מדוע?
- האם אתם מכירים דוגמאות מהחיים שיכולות להמחיש מידות אלו?

2. הגמול הלאומי

הסבר נוסף לאופן שבו מנהיג ה' את עולמו מופיע בחומש דברים (פרק י"א), בפסוקים שכולנו מכירים היטב.

הבא ונקרא אותם תוך שימת לב לאופן ההנהגה המתואר בהם:

וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ מִשְׁמַעוֹ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לֵאמֹר לֹא תִהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלַעֲבֹדוֹ בְּכֹל לְבַבְכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם - וְנִתְתִּי מִטֵּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי דָגְגָךְ וְתִירֶשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ. וְנִתְתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתָי, וְאָכְלֹתַי וּשְׂבַעְתָּ. הַשְׁמֵרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם - וְחָרָה אֵף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְאֲבַדְתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם.

- מה השכר המובטח בפסוקים אלו בעבור שמירת המצוות? (סמנו אותו בכחול)
- מה העונשים הצפויים על נטישת ה' ומצוותיו? (סמנו אותם באדום)
- חשבו: האם השכר והעונש מתייחסים לאדם הפרטי או לעם כולו? הוכיחו זאת.
- האם עיקרון זה, ולפיו ה' מנהיג את ישראל בהנהגה לאומית (להבדיל מהנהגה פרטית), עונה על הקושי שהעלה ירמיהו ששאל "מדוע דרךך רשעים צלחה?"
- האם תוכלו להצביע על סיטואציה "לא מוסרית" שעלולה להיווצר כתוצאה משיטת הנהגה זו?

- האם בכל זאת, תוכלו להצדיק את שיטת ההנהגה המתוארת כאן?

קראו את דברי רמב"ן:

ביאור הענין, כי השם לא יעשה [...] לתת **מטר הארץ** בכל עת יורה ומלקוש, ולהוסיף בדגן ובתירוש וביצהר ולהרבות גם העשב בשדה לבהמה, **או שיעצור שמים** וייבשו – רק על [=] אלא לפי מעשה **רוב העם**.
אבל היחיד - הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות.

- לפי דברים אלו, מה יקבע האם תהיה שנה ברוכה עם גשם וביבול או שנת בצורת ורעב?
- לעומת זאת, מה יקבע ביחס לכל אדם ואדם האם הוא יחיה או ימות?
- האם לדעתכם יכולה להיות התנגשות בין שני המישורים הללו?

לסיכום:

עד כה שמענו על שתי צורות שבהן מנהיג ה' את העולם. בחומש שמות למדנו כי ה' מרחם על העולם ונוהג עימו בחסד, ומשום כך גם אם אנו רואים רשעים וחוטאים שטוב להם, עלינו להניח שה' מרחם וחומל עליהם. בחומש דברים למדנו שה' מנהיג את ישראל לפי "מעשה רוב העם". כאשר העם נוטה לחטא, אזי פוקדות אותו צרות, ואילו כאשר הוא נוטה לצדק הוא זוכה לטוב ושפע. מאופן הנהגה זו עולה שלאדם צדיק יכולים לקרות דברים רעים, מכיוון שרוב העם חוטא, ולהיפך.

כעת נעבור לשמוע סיפור על אדם אחד – איוב, ודרכו ללמוד עוד על אופני הנהגת ה' את העולם.

לחקור: סיפורו של איוב

כעת נקרא את סיפורו של איוב.

קראו את הפסוקים הבאים, לאט, בתשומת לב ובראש פתוח, ונסו לענות לעצמכם על השאלות המלוות אותם:

(א) איש היה בארץ עוז איוב שמו והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלהים וסר מרע.
(ב) ויולדו לו שבעה בנים ושלוש בנות.
(ג) ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלושת אלפי גמלים וחמש מאות צמד בקר וחמש מאות אתונות ועבדה רבה מאד ויהי האיש ההוא גדול מכל בני קדם.
(ד) והלכו בניו ועשו משתה בית איש יומו ושלחו וקראו לשלושת אחייתיהם לאכול ולשתות עמם.
(ה) ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה עלות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם ככה יעשה איוב כל הימים.

- כיצד מציג הכתוב את דמותו של איוב?
- האם תוכלו למצוא משהו מעניין במספרים השונים המופיעים כאן? מהו?
- ממה איוב חושש? מה נוכל ללמוד על דמותו מתוך חשש זה?

(ו) ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם.
(ז) ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן את ה' ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה.
(ח) ויאמר ה' אל השטן השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע.
(ט) ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים.

(י) הלא אתה שכתב בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מסביב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ.
(יא) ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכה.
(יב) ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך ויצא השטן מעם פני ה'.

- האם דמותו של השטן המתוארת כאן תואמת את דמותו, כפי שהכרתם אותה עד היום?
- כיצד אתם מבינים את טענתו של השטן ביחס לאיוב? אתם מסכימים איתה?
- מה ה"התערבות" שה' והשטן עורכים בסופו של דבר?
- האם יש בפסוקים אלו משהו שמפתיע אתכם? גורם לכם אי נוחות? מוזר בעיניכם? פרטו.

(יג) ויהי היום ובניו ובנותיו אכלים ושתיים יין בבית אחיהם הבכור.
(יד) ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חרשות והאתנות רעות על ידיהם.
(טו) ותפל שבא ותקחם ואת הנערים הכו לפי חרב ואמלטה רק אני לבדי להגיד לה.
(טז) עוד זה מדבר וזה בא ויאמר אש אלהים נפלה מן השמים ותבער בצאן ובנערים ותאכלם ואמלטה רק אני לבדי להגיד לה.
(יז) עוד זה מדבר וזה בא ויאמר כשדים שמו שלשה ראשים ויפשוטו על הגמלים ויקחום ואת הנערים הכו לפי חרב ואמלטה רק אני לבדי להגיד לה.
(יח) עוד זה מדבר וזה בא ויאמר בניו ובנותיו אכלים ושתיים יין בבית אחיהם הבכור.
(יט) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ויפל על הנערים וימותו ואמלטה רק אני לבדי להגיד לה.
(כ) ויקם איוב ויקרע את מעלו ויגז את ראשו ויפל ארצה וישתחו.
(כא) ויאמר ערם יצאתי מבטן אמי וערם אשוב שמה ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מברכה.
(כב) בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלהים.

- איזו בשורה נושא כל אחד מהמלאכים (שליחים)?
- כיצד לדעתכם מרגיש איוב כאשר מגיעים השליחים בזה אחר זה?
- לאור האמור, מה פשר הביטוי "בשורת איוב"? האם יצא לכם לשמוע אותו?
- מדוע לדעתכם השטן דאג לכך שכל הצרות תגענה לאיוב באותו הרגע?
- כיצד אתם מבינים את דברי איוב בפסוק כא?
- מי לדעתכם ניצח בהתערבות, השטן או ה'? הוכיחו זאת?

כאן, בסיומו של פרק א', נעשה אתנחתא מוזיקלית קצרה.

צפו בסרטון הבא, האזינו היטב לשיר המושמע בו וקראו את המילים. שם השיר הוא "ברית דמים" והוא נכתב על ידי עמנואל צבר.

https://www.youtube.com/watch?v=TGM6a_JzCQ

איזו שורה בשיר (החוזרת פעמים רבות) לקוחה מהסיפור שלנו על איוב?

על מה לדעתכם מדבר השיר?

האם השימוש החוזר במילים הלקוחות מספר איוב משמר את המשמעות המקורית שלהן, או שהוא מהפך אותה?

כעת קראו את המקור הבא.

אתם מוזמנים לקרוא את כולו (למרות שהוא מעט ארוך), או לקרוא רק את ראשיתו:

<https://www.israelhayom.co.il/article/178689>

- האם עתה תוכלו להשיב על השאלות ששאלנו מקודם ביחס לשיר ולשימוש שלו במילים הלקוחות מספר איוב?

ונעבור לפרק ב' שם הסיפור ממשיך.

(א) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה' וַיָּבֹאוּ גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב עַל ה'.
(ב) וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן אֵי מִזֶּה תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר מִשָּׁט בְּאָרְץ וּמִהֲתֵלֵךְ בָּהּ.
(ג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן הֲשִׁמְתָּ לְבָבְךָ אֶל עֲבָדֵי אִיּוֹב כִּי אֵין כְּמֹהוּ בְּאָרְץ אִישׁ תָּם וְיִשָּׁר יֵרָא אֱלֹהִים וְסָר מֵרַע וְעָדְנוּ מִחֲזִיק בְּתַמְתּוֹ וְתִסִּיתָנִי בּוֹ לְבַלְעוֹ חֲנָם.
(ד) וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר עוֹר עוֹר בְּעַד עוֹר וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ.
(ה) אוֹלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע אֶל עֲצָמוֹ וְאֵל בְּשָׂרוֹ אִם לֹא אֵל פְּנִיךָ וּבְרַךְךָ.
(ו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן הִנּוּ בְיָדְךָ אֶךְ אֵת נַפְשׁוֹ שָׁמֵר.

- איזו טענה מעלה ה' כנגד השטן?
- כיצד אתם מבינים את תשובת השטן?
- מהו השלב השני ב"התערבות"?
- כיצד אתם חשים ביחס לכך?

(ז) וַיֵּצֵא הַשָּׁטָן מֵאֶת פְּנֵי ה' וַיֵּךְ אֶת אִיּוֹב בַּשָּׁחִין רַע מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קַדְקֵדוֹ.
(ח) וַיִּקַּח לוֹ חֲרָשׁ לְהִתְגַּדֵּד בּוֹ וְהוּא יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הָאֶפֶר.
(ט) וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ עֲדָךְ מִחֲזִיק בְּתַמְתְּךָ בְּרַךְ אֱלֹהִים וּמָת.
(י) וַיֹּאמֶר אֵלָיָה קְדַבֵּר אַחַת הַנְּבִלּוֹת תְּדַבְּרִי גַם אֵת הַטּוֹב וְקִבַּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֵת הָרַע לֹא וְקִבַּל בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב בְּשִׁפְטָיו.

- כיצד אתם מבינים את דברי אשת איוב?
- האם אתם מסכימים איתה?
- מה לדעתכם הביא אותה לומר זאת?
- האם לדעתכם יש הבדל בין סוף פרק א' שם נאמר "בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב וְלֹא נָתַן תַּפְּלָה לְאֱלֹהִים" לבין הנאמר כאן בסוף פסוק י'?

(יא) וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקומו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ויעדו יחדיו לבוא לנוד לו ולנחמו.
(יב) וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו וישאו קולם ויבכו ויקרעו איש מעלו ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה.
(יג) וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דבר אליו דבר כי ראו כי גדל הכאב מאד.
(א) אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו.

- מדוע רעי איוב מגיעים?
- אילו פעולות הם עושים?
- מדוע לדעתכם הם שותקים במשך שבוע שלם?
- האם גם אתם הייתם נוהגים כך? האם יצא לכם להיות בסיטואציה דומה?

לשמוע: שיעור קצר על סיפורו של איוב

כעת נשמע שיעור לא ארוך על סיפור זה:

<https://youtu.be/Hazk29fzPgA>

[הערה למורה – אין חובה לשלוח את התלמידים לצפות בסרטון הנ"ל. כל מורה יכול לבחור האם לעשות בו שימוש או ללמד את הפרקים באופן עצמאי בכיתה]

ליישם: הנוכל לענות לאיוב? [מטלת סיכום]

בתחנות הקודמות במסענו פגשנו תיאור של שתי דרכי הנהגה אפשריות שבהן מנהיג ה' את העולם: הנהגת החסד והרחמים וההנהגה הלאומית. בנוסף פגשנו את איוב שעולמו חרב עליו.
האם לדעתכם נוכל ליישב בין גורלו של איוב (ובהנחה שאיננו יודעים על ה"התערבות" שבין ה' לשטן) לבין צורות הנהגת ה' המתוארות בתורה?

מיומנות: כתיבה אישית.

כעת הגענו לשלב שבו אתם מפשילים שרוולים וכותבים.
לפניכם שלוש משימות קצרות, כשבכל אחת מהן תדרשו לכתוב קטע קצר שבו תביאו לידי ביטוי את הרעיונות שלמדנו במסע עד כה.
השימוש בכתיבה בסגנון אישי בכדי להביע רעיונות הוא מיומנות שכדאי לתרגל אותה, ועכשיו זו הזדמנות מצוינת לכך.
אז שיהיה לנו מסע כתיבה מוצלח!

משימה 1:

כמו שלושת הרעים, גם אתם חברים של איוב.
אבל לא הצלחתם להגיע אליו (בכל זאת, ארץ עוץ...!).
אך למרות זאת אתם כותבים לו מכתב (למזלכם גם בארץ עוץ יש אינטרנט ודוא"ל).
כתבו כעת מכתב ניחומים לאיוב (באורך של 3-4 פסקאות).
במכתבכם התייחסו לדברים הבאים:

1. מצבו של איוב, האובדן שלו והצרות שאירעו לו (עליכם להראות לו שאתם מודעים למשברים שפקדו אותו ושאכפתם לכם ממנו)
2. ניסיון לנתינת פשר לצרות שפקדו אותו, לאור מה שלמדנו בפרק י"א של חומש דברים (פרשת "והיה אם שמוע").

משימה 2:

אתם איוב.
קראתם את מכתב הניחומים שקיבלתם בדוא"ל ואתם מעוניינים להגיב. לכן אתם כותבים עכשיו מכתב תשובה (באורך דומה).
במכתבתם געו בדברים הבאים:

1. התמודדות עם ניסיון נתינת הפשר לצרות לאור הנאמר בדברים י"א.
2. שאילת שאלות נוקבות לאור האמור בשמות ל"ד (י"ג מידות הרחמים). ביכולתכם להשתמש בסיפורים שהעלו אסף המשורר ואלי ויזל.

משימה 3:

אתם אחד מבני האלוהים שהגיעו לכינוס בשמים וצפו ב"התערבות" שנערכה בין ה' לשטן. אבל אתם לא יכולים לשתוק. אתם צריכים לעשות משהו. בחרו באחת מהאופציות הבאות ועשו אותה בצורה משכנעת:

1. כתיבת מכתב מחאה חריף לה'.
2. מכתב לעיתונות.
3. מכתב לאיוב.

סיכום

במסע זה פגשנו את אחת השאלות הגדולות ביותר והקשות ביותר המלוות את בני האדם בעולם – מדוע יש אנשים רעים שטוב להם ויש צדיקים שרע להם. תחילה עברנו דרך שני מקורות בתורה המתייחסים לאופני ההגנה השמימית בעולם – פרשת י"ג המידות שבחומש שמות ופרשת "והיה אם שמוע" שבחומש דברים. לאחר מכן עסקנו בסיפור של איוב. תחילה למדנו את הסיפור שלו, ראינו את העיצוב הספרותי שלו (בשיעור המוקלט) ואף למדנו כיצד משורר מודרני עשה שימוש במשפט "עוד זה מדבר וזה בא" כדי לתאר סיטואציה איומה ונוראה שאירע במהלך מלחמת שלום הגליל. לבסוף ניסינו לגעת בשאלות העולות מסיפורו של איוב באמצעות משימות כתיבה.

בתחילת מסענו שמענו את השיר של נעמי שמר "ארבעה אחים". בשיר זה הוצגה תמונת עולם אידיאלית שבה כל אדם מקבל כגמולו:

פגש חכם בחכמה
אהב התם את התמימה
והרשע בתור אישה תפס מרשעת איומה

תמונה זו משקפת את משאת הנפש של כל מאמין לראות כיצד ה' מנהל את העולם בצדק נראה לעין, עת הצדיקים מקבלים את שכרם ואילו הרשעים נענשים.

אך בניגוד לתמונה זו ראינו כיצד אסף, אחד משוררי תהילים, מתלונן על כך שהעולם אינו מתנהל כך. שמענו ממנו כיצד הצלחת הרשעים שסביבו כמעט והביאה אותו לנטישת האמונה. כן ראינו כיצד איוב, שתואר כצדיק גדול, תמים, ירא חטא וסר מרע, סובל ייסורים אדירים בלא כל הצדקה מצד מעשיו שלו, וגם דבר זה ערער את האמונה כי העולם אכן מתנהל במתן גמול לכל אדם כפי מעשיו.

האם לגיטימי להקשות על ה' ולשאול על אופן השגחתו על העולם?

האם מותר לנו לעמוד ולשאול למה צדיקים סובלים? למה רשעים פורחים כמו עשב בכל מקום?

בשיר של נעמי שמר, דווקא האח שלא ידע לשאול את השאלות הללו זכה לכאורה ב"פרס הנחשק":

וזה שלא ידע לשאול
לקח את היפה מכל
שילב ידו בתוך ידה
וחזר איתה להגדה

שיר זה מתכתב כמובן עם ליל הסדר שמלא בקושיות ושכל עניינו הוא לשאול שאלות, כדי להתעורר וללמוד על יציאת מצרים ועל העונש שניתן לבסוף למצרים. אך השיר עצמו מסתיים באמירה שאסור לנו לשאול יותר מדי קושיות:

לאן הובילו הדרכים?
היכן ארבעת האחים?
בשיר שלנו ידידי
אסור לשאול יותר מדי

האם זוהי דרך חיים? האם כך אומנם ראוי לחיות? בלא לשאול שאלות?

אין ספק שיש אנשים שדרך זו מתאימה להם. אבל מצד שני רואים בתנ"ך כיצד גדולי הנביאים והחכמים, כמו אברהם, משה, דוד, שלמה חבקוק, אסף, ירמיהו ואחרים עומדים אל מול ה' ושואלים את אותן השאלות שאנו שאלנו במסע זה.

ומכאן שלא רק שזו דרך לגיטימית, אלא גם עדיפה, כיוון שהיא מביאה אותנו להכיר טוב יותר את ה' וגם מאפשרת לנו להתמודד עם קושיות ולבטחים שעלולים לערער את אמונתנו בזמנים קשים (כמו שאירה לאסף).

כעת מסענו מסתיים בשאלה שעדיין לא ניתנה עליה תשובה.

אך עלינו לצאת ממנו עם הידיעה שהשאלה הזו היא לגיטימית, חשובה ואמיתית מאוד, ושלא רק שמותר לשאול אותה, אלא שחובה לשאול אותה. ולשם כך נכתב ספר איוב כולו – להכריח אותנו להתמודד עימה.

התבוננות לאחור

כעת, בתום המסע, נביט לאחור וננסה סכם לעצמנו את הדברים שהיו משמעותיים ושלדמנו מהם משהו.

- האם המסע הדליק בי שאלות שלא בערו עד עתה?
- האם השאלות שהמסע עוסק בהן אכן מטרידות אותי? מדוע?
- מה חשתי כאשר קראתי את דבריהם של אסף המשורר ושל אלי ויזל?
- האם דרכי הנהגת ה' שמתוארות בתורה (הנהגה ברחמים, הנהגה לאומית) מתיישבות עם העולם, כפי שאני רואה אותו סביבי?
- מה הרגשתי בזמן שלמדתי את סיפורו של איוב?
- האם כתיבת המכתבים עזרה לי להבין טוב יותר את הסיפור ואת דרכי הנהגה?

